

СЦЕНІЧНЕ МИСТЕЦТВО

УДК 347.786 + 792.09

Цитування:

Яворська О. С., Тарасенко Л. Л. Інтелектуальна власність у сфері театрального мистецтва. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. № 2. Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. С. 258-262.

Yavorska O., Tarasenko L. (2020). Intellectual property in the theatrical art sphere. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 2, 258-262 [in Ukrainian].

Яворська Олександра Степанівна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету
імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4092-7690>
olyavorska@gmail.com

Тарасенко Леонід Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
інтелектуальної власності, інформаційного
та корпоративного права
Львівського національного університету
імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4359-8965>
tarasenkoleo@gmail.com

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У СФЕРІ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Метою роботи є аналіз театральної діяльності як творчої діяльності, спрямованої на створення об'єктів інтелектуальної власності. **Методологія.** У процесі виконання наукового дослідження використано такі наукові методи: діалектичний – для виявлення основних закономірностей та особливостей, властивих правовідносинам, що виникають у сфері театрального мистецтва; порівняльний – для порівняння вітчизняного та зарубіжного законодавства щодо театральної діяльності; аналізу – для дослідження правових норм, що регулюють відносини у сфері театрального мистецтва. **Наукова новизна** роботи полягає у визначенні особливостей здійснення творчої театральної діяльності, спрямованої на виникнення інтелектуальної власності у театру та творчих працівників театру. Доведено нераціональність законодавчого підходу, за якого право театру на комерційне найменування виникає лише за умови функціонування театру як підприємницького товариства. Обґрунтовано необхідність законодавчих змін, відповідно до яких професійні творчі працівники театрів мають право на охорону (в тому числі на захист) прав інтелектуальної власності на результати своєї творчості у сфері театрального мистецтва. **Висновки.** Встановлено, що під час здійснення театральної діяльності найчастіше використовуються об'єкти авторського права (сценарії, музичні твори, малюнки-декорації тощо) та об'єкти суміжних прав (виконання танців, акторське виконання, використання фонограм тощо). Визначено, що сценарій, на підставі якого відбувається постановка вистави, може бути або новим твором, або похідним твором (у випадку, якщо інший драматичний твір переробляється під конкретну сценічну постановку). Доведено, що складність розмежування авторських внесків окремих суб'єктів театральної творчості зумовлено спільністю їх творчої праці, яка спрямована на створення одного творчого результату – театральної постановки. Обґрунтовано, що трудова діяльність професійних творчих працівників театру зводиться не просто до виконання певної трудової функції, а веде до створення об'єктів інтелектуальної власності (об'єктів авторського та/або суміжних прав).

Ключові слова: творчість, театр, авторське право, мистецтво, інтелектуальна власність.

Яворская Александра Степановна, доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой интеллектуальной собственности, информационного и корпоративного права Львовского национального университета имени Ивана Франко; Тарасенко Леонид Леонидович, кандидат юридических наук, доцент кафедры интеллектуальной собственности, информационного и корпоративного права Львовского национального университета имени Ивана Франко

Интеллектуальная собственность в сфере театрального искусства

Целью работы является анализ театральной деятельности как творческой деятельности, направленной на создание объектов интеллектуальной собственности. **Методология.** В процессе выполнения научного исследования использованы следующие научные методы: диалектический – для выявления основных закономерностей и особенностей, присущих правоотношениям, возникающим в сфере театрального искусства; сравнительный – для сравнения отечественного и зарубежного законодательства о театральной деятельности; анализа – для исследования правовых норм, регулирующих отношения в сфере театрального искусства. **Научная новизна** работы заключается в

определении особенностей осуществления творческой театральной деятельности, направленной на возникновение интеллектуальной собственности у театра и творческих работников театра. Доказано нерациональность законодательного подхода, при котором право театра на коммерческое наименование возникает только при условии функционирования театра как предпринимательского общества. Обоснована необходимость законодательных изменений, согласно которым профессиональные творческие работники театров имеют право на охрану (в том числе на защиту) прав интеллектуальной собственности на результаты своего творчества в сфере театрального искусства.

Выводы. Установлено, что при осуществлении театральной деятельности чаще всего используются объекты авторского права (сценарии, музыкальные произведения, рисунки-декорации и т.д.) и объекты смежных прав (исполнения танцев, актерское исполнение, использование фонограмм и т.д.). Определено, что сценарий, на основании которого происходит постановка спектакля, может быть либо новым произведением, или производным произведением (в случае, если другой драматическое произведение перерабатывается под конкретную сценическую постановку). Доказано, что сложность разграничения авторских взносов отдельных субъектов театрального творчества обусловлено общностью их творческого труда, которая направлена на создание одного творческого результата - театральной постановки. Обосновано, что трудовая деятельность профессиональных творческих работников театра сводится не просто к выполнению определенной трудовой функции, а ведет к созданию объектов интеллектуальной собственности (объектов авторского и/или смежных прав).

Ключевые слова: творчество, театр, авторское право, искусство, интеллектуальная собственность.

Yavorska Oleksandra, Doctor of Law Science, Professor, Head of the Department of Intellectual Property, Information and Corporate Law of the Ivan Franko National University of Lviv; Tarasenko Leonid, Ph.D. of Law Science, Associate Professor of the Department of Intellectual Property, Information and Corporate Law of the Ivan Franko National University of Lviv

Intellectual property in the theatrical art sphere

The purpose of the article is to analyze theatrical activity as a creative activity aimed at creating objects of intellectual property. **Methodology.** In the process of scientific research the following scientific methods have been used: dialectical – to identify the basic laws and peculiarities of legal relations that arise in the field of theatrical art; comparative – for comparison of domestic and foreign legislation on theatrical activity; analysis – for the study of legal norms governing relations in the field of theatrical art. **The scientific novelty** of the work is to determine the peculiarities of the implementation of creative theatrical activity, aimed at the emergence of intellectual property in the theater and the creative personnel of the theater. It was proved the irrationality of the legislative approach, in which the right of the theater to a commercial name arises only if the theater operates as an entrepreneurial entity. The necessity of legislative changes is substantiated, according to which professional creative personnel of theaters has the right to protect intellectual property rights on the results of their creative work in the theatrical art sphere.

Conclusions. It is established that during the realization of theatrical activity the objects of copyright (scenarios, musical works, drawings, scenery, etc.) and objects of related rights (performing dances, performing performances, using phonograms, etc.) are used the most often. It is determined that the scenario on the basis of which the performance takes place may be either a new product or a derivative work (in case another dramatic work is processed for a specific stage production). It is proved that the complexity of the delineation of author contributions of certain subjects of theatrical creativity is due to the commonality of their creative work, which is aimed at making one creative result – theatrical production. It is substantiated that the work of the professional creative theater personnel is reduced not only to the fulfillment of a certain labor function, but also leads to the creation of intellectual property objects (objects of copyright and/or related rights).

Key words: creativity, theater, copyright, art, intellectual property.

Актуальність теми дослідження. Питання правової охорони інтелектуальної власності у різних сферах людської творчості повсякчас актуалізуються. Це зумовлено низкою чинників, зокрема, такими як: прагматичні потреби творців захистити результати своєї творчої діяльності від будь-якого неправомірного використання; комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності; інтерес народу, нації, держави щодо забезпечення надійної правової охорони результатів інтелектуальної творчості у всіх її проявах; зростання кількості судових спорів щодо захисту прав інтелектуальної власності. Специфіка розгляду такої категорії спорів, особливості доказування, потреба у спеціальних знаннях у сфері інтелектуальної власності зумовили створення в Україні Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Варто відзначити, що в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом окрему главу 9 присвячено інтелектуальній власності, а це одна п'ята частина Угоди. У науковій літературі практично не

дослідженими є питання застосування законодавства про інтелектуальну власність у сфері театральної діяльності. Монографічні та дисертаційні роботи також відсутні. Це вказує на актуальність даного наукового дослідження. Метою статті є аналіз театральної діяльності як творчої, спрямованої на створення об'єктів інтелектуальної власності, з'ясування особливостей їх правового режиму, обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання цих відносин.

Виклад основного матеріалу. В Україні здавна розвивалося театральне мистецтво. Так, у цьому мистецькому жанрі проявили себе кращі представники українського народу: брати Тобілевичі – Іван Карпенко-Карий, Микола Садовський, Панас Саксаганський, які створили аматорські, а згодом професійні театральні трупи. Значний вклад у розвиток театрального мистецтва внесли Марко Кропивницький, Михайло Старицький, що заради підтримки акторського складу театру продали власний маєток [1; 123].

Театральне мистецтво – особливий вид творчості не тільки з погляду змісту, а й як об'єкт правового регулювання. Основним нормативним актом у цій сфері є Закон України від 31 травня 2005 року «Про театри і театральну справу» (далі – Закон «Про театри і театральну справу»). Його норми регулюють відносини в галузі театральної справи, що виникають у зв'язку зі створенням, публічним виконанням та публічним показом театральних постановок, визначають правовий статус театрів, порядок їх створення і діяльності та спрямовані на формування і задоволення творчих потреб та інтересів громадян, їх естетичне виховання, збереження, розвиток та збагачення духовного потенціалу Українського народу. Проте Закон «Про театри і театральну справу» незначною мірою урегулює відносини охорони інтелектуальної власності у сфері театрального мистецтва. Тому застосуванню підлягають спеціальні закони та підзаконні акти у сфері інтелектуальної власності. Під куполом театру, на його сцені зароджуються та реалізуються різні творчі ідеї, що набувають реального втілення у формі театральних постановок. Сама по собі театральна постановка є родовим узагальнюючим поняттям, що втілює різні об'єкти інтелектуальної власності: музичний твір, авторські тексти, сценарії, виконання, художнє оформлення, дизайнерські рішення костюмів, декорації тощо. Отже, це сценічне дійство одночасно є складним об'єктом правової охорони.

Під час здійснення театральної діяльності використовуються різні об'єкти інтелектуальної власності. Серед них об'єкти авторського права (сценарії, музичні твори, малюнки-декорації тощо), об'єкти суміжних прав (виконання танців, акторське виконання, використання фонограм тощо), засоби індивідуалізації (комерційні найменування, торговельні марки, під якими працюють театри). Рідше у театральній діяльності можуть використовуватися винаходи та корисні моделі (наприклад, спосіб кріплення декорацій, новітнє звукове обладнання тощо).

Основою театральної діяльності є авторське право. Процес постановки вистави розпочинається з написання сценарію, який є одним з об'єктів авторського права. Сценарій може бути абсолютним новим твором, а може базуватися на іншому творі (який переробляється під конкретну сценічну постановку), і у цьому разі йдеться про похідний твір [2]. Сценарій дає поштовх для створення театральної постановки. Законодавець визначив, що театральна постановка – це твір театрального мистецтва, створений на основі драматургічного, музично-драматургічного або літературного твору, що має єдиний задум та конкретну назву. А вистава – це вже вже публічне виконання театральної постановки (ст. 1 Закону «Про театри та театральну діяльність»). Театральна постановка – це складний твір, який включає в себе різнопланову творчість, керовану режисером-постановником. Саме він

виступає основним, але не єдиним творцем вистави. Режисер-постановник спрямовує творчу роботу всіх інших постановників (художник-постановник, художник-декоратор, художник з костюмів, художник зі світла, балетмейстер-постановник, диригент-постановник, хормейстер-постановник тощо) та акторів. Для виникнення авторських прав у кожного з вказаних вище осіб необхідним є наявність самостійного творчого рішення (задуму), яке знаходить свій вияв у виставі.

У ст. 22 Закону «Про театри та театральну діяльність» визначено, що суб'єктами права на театральну постановку для показу безпосередньо (в живому виконанні) є постановники (режисер, художник, декоратор тощо), автор сценарію і (або) текстів, діалогів, автор спеціально створеного для театральної постановки музичного твору з текстом або без нього та театральний продюсер.

У зарубіжній науковій літературі відзначають, що складно розмежувати авторський (творчий) внесок кожного із суб'єктів, які долучені до створення вистави, а сама вистава не завжди є об'єктом авторського права [3]. Справді складність розмежування авторських внесків кількох суб'єктів зумовлено спільністю їх творчої праці, яка спрямована на створення одного творчого результату – театральної постановки. Відзначаємо, що зазначені суб'єкти не є співавторами театральної постановки. Кожен із суб'єктів є автором своєї частини постановки (автор декорацій, тексту, музичного твору тощо). Наприклад, художник-постановник є відповідальним за костюми, декорації, реквізити. Однак його творчі задуми спрямовані на роботу інших суб'єктів – художника-декоратора, художника з костюмів, які також беруть активну участь у створенні кінцевих творчих результатів. Більше того, вся ця діяльність додатково координується і режисером-постановником, який може мати власне цілісне творче бачення всієї театральної постановки.

Кожна вистава є формою використання майнових прав інтелектуальної власності суб'єктів права на театральну постановку. Відтак ці суб'єкти мають право на отримання роялті, в тому числі відповідно до Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав». Окрім того, вистава може на живо (або в запису) транслюватися по телебаченню або через мережу Інтернет, що також є самостійною формою використання всіх майнових прав інтелектуальної власності, та «розширює доступ громадськості до театрального мистецтва» [4]. Театральні постановки станом на сьогодні відносять до творчості, яка тісно пов'язана з телекомунікаціями, в тому числі і в цифровому середовищі [5; 81].

Майнові права інтелектуальної власності на театральну постановку можуть належати

театральному продюсеру, тобто особі, яка забезпечує фінансування та створення театральної постановки. Донедавна людей, яких сьогодні прийнято називати театральною продюсерами, вважали звичайними найманими працівниками, «які отримують заробітну плату, а не авторські права» [6]. Але станом на сьогодні у ЄС та США поширеною є практика перетворення продюсерів на реальних володільців майнових авторських прав, які вони набувають взаємін на фінансування створення вистави та на організацію подальших її показів. В українському законодавстві також передбачено можливість укладення договору з театральною продюсером. Водночас станом на сьогодні це не поширена практика залучення такої особи до творчого процесу створення театральної постановки. Фактично театральною продюсером не є суб'єктом творчості, але без участі продюсера створення, доведення театральної постановки до публіки може бути проблематичним.

Театральною діяльністю притаманна так звана «самоцензура» (автор сам вносить зміни до свого неопублікованого ще твору задля уникнення можливих для себе негативних наслідків з боку влади чи якоїсь впливової особи). У сфері театральною діяльності попередній контроль проводиться у формі закритою попередньою прем'єри [1; 48]. Крім об'єктів авторського права, у театральною діяльності широко використовуються засоби індивідуалізації, наприклад, комерційні найменування, торговельні марки. Торговельні марки (знаки для товарів і послуг) нечасто використовуються у театральною діяльності. Це зумовлено тим, що театрам зазвичай достатньо їх комерційного найменування для належної індивідуалізації. Водночас прикладами зареєстрованих та використовуваних «театральних» торговельних марок є ТМ «Львівська опера», ТМ «DONBAS OPERA 1932», ТМ «Київський театр естради», ТМ «Театр танцю «Вуличний балет», ТМ «Київський театр гумору» та ін. [7]. Театри є юридичними особами, крім тих, що створюються і діють у складі інших юридичних осіб (підприємств, установ, організацій, навчальних закладів), у самодіяльних та інших не заборонених законом формах.

Необхідно проаналізувати поняття «театру». Згідно зі ст. 1 Закону «Про театри і театральною справу» театр – заклад культури (підприємство, установа чи організація) або колектив, діяльність якого спрямована на створення, публічне виконання та публічний показ творів театральною мистецтва. Як правове поняття таке визначення театру не можна назвати вдалим. Адже театр визначається як заклад культури через зазначення, що це – підприємство, установа, організація, та як колектив – соціальне утворення. Правове визначення має доносити основну інформацію про суб'єкта права – театр. Театр є юридичною особою

– самостійним суб'єктом різного роду правовідносин.

Як юридична особа театри можуть діяти в усіх організаційних формах, передбачених законом. Рішення про створення театру приймають його засновники (власники). Засновниками театру можуть бути органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, юридичні або фізичні особи. Підставою для створення театрів є соціально-економічні, національні, культурно-мистецькі потреби регіонів та наявність відповідних творчих, кадрових і матеріально-технічних можливостей (ст. 7 Закону). Зазвичай, театри діяти здійснюють свою діяльність як державні чи комунальні підприємства, як державні організації, як приватні підприємства, товариства з обмеженою відповідальністю або інші підприємницькі товариства. Наприклад, у формі державного підприємства діють такі театри як Національний академічний театр опери та балету України ім. Тараса Шевченка (м. Київ), Національний академічний український драматичний театр імені Марії Заньковецької (м. Львів), Харківський національний академічний театр опери та балету України ім. М.В. Лисенка та інші [8]. Ці театри є суб'єктами господарювання, комерційними підприємствами. Їх діяльність спрямована на отримання прибутку. Водночас вони можуть отримувати фінансування і з державного бюджету.

Також театри можуть діяти як державні організації (установи, заклади). Зокрема, це Одеський національний академічний театр опери та балету, Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької [8]. Такі організації відповідно до вимог закону є неприбутковими. Досить часто театри створюються і діють як приватні підприємства (ПП) чи товариства з обмеженою відповідальністю (ТзОВ). Зокрема, до них належать ТзОВ «Театр сучасної пісні», ПП «Театр зачісок», ПП «Театр – студія танцю «Грааль», ТзОВ «Київський театр «Тріумф» та інші [8]. Зазвичай це невеликі за кількістю виконавців організації, які не здійснюють широкомасштабної театральною діяльності. Якщо театр створений в організаційно-правовій формі підприємницького товариства, він може мати комерційне найменування, як будь-яке підприємницьке товариство. Якщо ж театр створюється в іншій організаційно-правовій формі, то прав на комерційне найменування не виникає. Видається, що такий підхід не раціональний. Комерційне найменування відрізняється від власного найменування юридичної особи, під яким вона фіксується в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб. Найменування юридичної особи зазначається в її установчих документах. Під таким найменуванням вона є платником податків та суб'єктом різних правовідносин (договірних,

трудовах, адміністративних тощо). Як слідує з аналізу норм Розділу V Закону «Про театри і театральну справу» саме для професійних творчих працівників театру встановлені спеціальні правові гарантії здійснення та захисту їх прав. З точки зору охорони прав інтелектуальної власності така градація посад має безпосереднє прикладне значення. Адже саме результати творчої діяльності професійних творчих працівників (а не усіх інших) є об'єктами правової охорони інтелектуальним правом. Згідно ст. 21 Закону «Про театри і театральну справу» саме професійні творчі працівники театрів мають право на захист у судовому порядку права інтелектуальної власності на результати своєї діяльності в галузі театру і театральної справи. Видається, що має йтися не лише про судовий захист прав інтелектуальної власності, а про правову їх охорону загалом. Тому норму зазначеної статті варто редакційно змінити: професійні творчі працівники театрів мають право на охорону прав інтелектуальної власності на результати своєї творчості у сфері театального мистецтва.

У сфері театального мистецтва, визначаючи суб'єкта авторського права та/або суміжних прав, слід приймати до уваги градацію посад – професійні творчі працівники та інші специфічні театральні професії. Саме професійні творчі працівники у сфері театального мистецтва можуть бути суб'єктами прав інтелектуальної власності. В основу правової охорони інтелектуальних прав автора покладена презумпція авторства (ч. 1 ст. 11 Закону «Про авторське право і суміжні права», ст. 435 ЦК України): за відсутності доказів іншого автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору. Право на театральну постановку для показу безпосередньо (в живому виконанні) виникає з моменту прийняття рішення про її публічне виконання. Про це вказано у ч. 3 ст. 22 Закону «Про театри і театральну справу». Саме ж виконання театральної постановки породжує суміжні права артистів-виконавців та інших професійних творчих працівників, що задіяні у постановці. У контексті охорони інтелектуальної власності слід приймати до уваги факт створення різних об'єктів у зв'язку виконанням трудового контракту професійним творчим працівником. Такі об'єкти отримали правове визначення як службові твори.

Висновки. Отже, під час здійснення театральної діяльності найчастіше використовуються об'єкти авторського права (сценарії, музичні твори, малюнки-декорації тощо) та об'єкти суміжних прав (виконання танців, акторське виконання, використання фонограм тощо). Сценарій, на підставі якого відбувається постановка вистави, може бути або новим твором, або похідним твором (у випадку, якщо інший драматичний твір переробляється під конкретну сценічну постановку). Трудова діяльність

професійних творчих працівників театру зводиться не просто до виконання певної трудової функції, а веде до створення об'єктів інтелектуальної власності (об'єктів авторського та/або суміжних прав).

Література

1. Інтелектуальне право України. За ред. О.С. Яворської. Тернопіль: Підручники і посібники. 2016. 608 с.
2. Cathy Jewell. From Script to Screen: What Role for Intellectual Property? URL: <https://www.wipo.int> (дата звернення 16.07.2019).
3. Jennifer Womack (2007). Big Shop of Horrors: Ownership in Theatrical Design. Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal, 18, 28.
4. Janice Denoncourt, Estelle Paley, Jane Jarman, Nick Johnson, Chris Davison, Phil Clarke (2015). The Nottingham Intellectual Property Guide for Creatives. Nottingham: Nottingham Trent University.
5. Intellectual Property Handbook: Policy, Law and Use (2004). Geneva: WIPO.
6. Live theater performance: the director IP dilemma (2015). Intellectual property in the digital age. URL: <https://sites.udel.edu/cisc356/2015/05/01/live-theater-performance-the-director-ip-dilemma/> (дата звернення 16.07.2019).
7. Зареєстровані в Україні знаки для товарів і послуг: база даних. Укрпатент. 2019. URL: <https://ukrpatent.org> (дата звернення 16.07.2019).
8. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. 2019. URL: <https://usr.minjust.gov.ua> (дата звернення 16.07.2019).

References

1. Yavorska, O.S. (2016). Intellectual rights in Ukraine. Ternopil: Textbooks and manuals [in Ukrainian].
2. Cathy Jewell. From Script to Screen: What Role for Intellectual Property? Retrieved from: <https://www.wipo.int> [in English].
3. Jennifer Womack (2007). Big Shop of Horrors: Ownership in Theatrical Design. Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal, 18, 28 [in English].
4. Janice Denoncourt, Estelle Paley, Jane Jarman, Nick Johnson, Chris Davison, Phil Clarke (2015). The Nottingham Intellectual Property Guide for Creatives. Nottingham: Nottingham Trent University [in English].
5. Intellectual Property Handbook: Policy, Law, and Use (2004). Geneva: WIPO. [in English].
6. Live theater performance: the director IP dilemma (2015). Intellectual property in the digital age. Retrieved from: <https://sites.udel.edu/cisc356/2015/05/01/live-theater-performance-the-director-ip-dilemma/> [in English].
7. Signs registered for goods and services in Ukraine DataBase (2019). Ukrpatent. Retrieved from: <https://ukrpatent.org> [in Ukrainian].
8. Uniform State Register of Legal Entities, Individual Entrepreneurs, and Public Associations (2019). Retrieved from: <https://usr.minjust.gov.ua> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.03.2020
Прийнято до друку 18.04.2020